

S Z E M L E

MAI ROMÁN TÁRSADALMI REGÉNYEK

A világháború befejezése után a román tőkésosztály nagy mértékben megerősödik. Ezzel együtt — egyebek között — gyors fejlődésnek indul a román irodalom is, különösen a háború előtt még talajtalan regényírás. (A háború előtt a román polgári réteg fejletlen, a bojártság pedig többnyire franciául olvas.) De ez a háború utáni irodalmi fellendülés főleg mennyiségi és szakmakészségbeli téren nyilvánult. Irányzatait illetően a legutóbbi időkig úgy tűnt, mintha végérvényesen megállna a francia lélektani, metafizikai, vagy — a korszerűnek nyilvánított — fűtött erotikájú, pszichoanalitikai regények mellett. Ha voltak is biztató kezdetek, a gazdasági válsággal járó megrendülés volt szükséges ahhoz, hogy új utak nyiljanak a román irodalom terén, s ezzel fellépjen az eddig hiányzó társadalmi irányzat és ennek keretén belül a társadalmi regény. A háború befejezésétől a gazdasági válságig terjedő szakaszt u. i. a társadalmi regény hiánya és a francia befolyás jellemzi. *Al. A. Philippide* román irodalomkritikus szerint: „Íróinknak szinte mindegyike tud regényt csinálni. Tökéletesen ismeri, könyv nélkül tudja a legjobb Balzac-tól, Flauberttől, Zolától és Alphonse Daudettól tanult recepteket...“ Majd: „A francia irodalomról el lehet mondani, hogy *jólirt*. A mi irodalmunkra nézve ez a megállapítás — ironia. Az igazság az, hogy megtanultunk irodalmat *csinálni*. Vagyis értünk a mesterséghez. De csak félig-meddig tanultunk meg irodalmat *írni*. Ideje, hogy elfelejtsük, amit tanultunk, hogy lerázzuk magunkról a rutin csalárd csábításait és közelharcot kezdjünk saját realitásainkkal.“ (*Adeverul Literar*, 1934. XI. 11.)

Valóban! A román irodalom hosszú ideig nem vett tudomást a valóságról, jólehet Románia, kialakulásától napjainkig, valóságos halmozata a társadalmi problémáknak. Osztályellentétek, parasztproblémák, az imperialista nagyhatalmak érdekharcjai az ország feletti politikai és gazdasági hegemoniáért, a zsidókérdés, stb., stb. nem egyszer jelentkeznek világszenzációvá éleződő konfliktusokként. Szinte kész regénytéma valamennyi, csak épp le kell írni. És mégis minden drámai mélységük és sajátosan román megjelenési formájuk ellenére a legutóbbi időkig érdeklődés nélkül haladt el mellettük a román író. Társadalmi problémák látszólag nem léteztek számára, társadalmi regényt — vagyis aktuális társadalmi problémát tárgyaló és bíráló munkát — nem írt. Legfeljebb pár történelmi távlatú szociális kérdést bolygatott meg, mint *C. Stere* volt cárellenes beszarábiai forradalmár, később miniszter *In preajma revolutiei* (A forradalom körül) c. regényes memoárjai, vagy *L. Rebreanu* *Răscoală* (A felkelés) c. történelmi regénye. Mintha a problémák közt vajudó román társadalom egyáltalán nem érdekelt volna... (Pedig társadalmi regény iránt érdeklődő olvasó tömeg volt, bizonyítja ezt a külföldi társadalmi regény fordításainak sikere.) Hiszen az új Romániában már nem lehetett a társadalmi bajokat a bojáruralom rovására írni s automatikus orvoslásukat a nemzeti célok elérésétől függővé tenni, mint a háború előtt, amit akkoriban az irodalmárok javarésze felhozott.

A világháború befejezése meghozta a nemzeti célok beteljesülését s a polgárság uralmát. A társadalmi bajok hatványozottan és mentség nélkül a tőkés társadalom benső ellentmondásának bizonyultak. Viszont

az írók ezt nem akarták észrevenni. Ebben a vonatkozásban viszont tudni kell, hogy a román irodalom, keletkezése óta — kevés kivétellel — a román értelmiségiek műve. A nemzeti ébredéstől napjainkig ezek sorából kerülnek ki az írók. (Román munkásirodalom látható formában ma sincs. Ennek oka viszont a munkásmozgalom újkeletűségében és kedvezőtlen jogi helyzetében található. E jogi helyzet jelentősebb munkáskultúrélet kifejlődésének és ezen keresztül az értelmiségi rétegekre való befolyásnak is késleltető tényezője. Így az irodalom ma is az értelmiségiek kiváltsága.) A román értelmiségiek osztályhelyzetüket illetőleg a közép- és kispolgárosztályhoz tartoznak.

Ez a közép- és kispolgárosztály csak a legutóbbi időben kezd eszmélni igazi helyzetére, akkor, amikor a gazdasági válság már földindulás erejével rengeti a talajt. Másrészt: a francia irodalom, a román irodalom mindenkori mintaképe, szintén csak újabban eszmél igazi valóságára. Itt is ott is csak 2—3 év óta kezdik felfedezni, hogy más is van a világon, mint fordulatosszerű szerelmi történetek, vagy finommivű családi bonyodalmak. Itt is és ott is rájöttek. És a paraszt se olyan kedélyes figura, mint pl. *Creanga*-nál, sőt van ipari munkásság is, nemcsak urak és parasztok, amiről a válság előtti román irodalom nem igen tudott. A fordulat beállt. Megjelennek az első társadalmi regények. A fordulópontot *N. D. Cocea: Fecior de Slugă* (A Szolgafi) c. regénye jelenti. (Magyar fordításban a brassói *Népujság* közölte.) A Szolgafi a háború előtti román bojár-nagypolgár társadalom karikatúrája. Pőrére vetektetett igazi mivoltában mutatja be az 1916 előtti uralkodóosztályt, mely valójában a nyugati nagyhatalmak érdekhordozója. Ezt a rendszert legtalálósabban egyik alakjának szavaival jellemzi: „Itt egy szolgálóosztály uralkodik egy jobbágy nép felett.“ Félreérthetetlen szimpátiával ír az akkor még gyermekéveiben járó román negyedik rendről és az 1907. évi parasztfelkelés napjairól. Azonban mégsem ezeknek a rétegeknek a megnyilatkozása, hanem az uralkodó rétegek önkritikája ez a mondanivalók mélysége és az írói technika szempontjából igen sikeres regény. (Részletes kritikáját lásd a *Korunk*, 1933. évi IX. számában.)

Cocea könyve nyomán megindul a román társadalmi regények gyors tempóban növekvő áramlata. A siker nagy. (Ma már minden író rányomtatja könyve címlapjára a „roman social“: társadalmi regény jelzöt.) A Szolgafit *Teodorescu-Braniste Băiatul Popii* (A pap fia) c. regénye követi. A könyv első fejezetei lélekzetviesszafójtóan érdekesek. Később azonban csalódik az olvasó. Kiderül, hogy a regény nem is az elszegényedő, mindinkább munkanélküli román értelmiségiek regénye, (kiknek helyzetére a közel 8000 állástalan tanító a legjellemzőbb), hanem kb. 10 évvel ezelőtt lejátszódó romantikus szerelmi históriáé a Németországból visszatérő ügyvédjelölt, szélső baloldali falusi papfiu, s a belügyminiszter leánya között, melynek során a papfiu kiábrándul radikalizmusából. De kiábrándul a miniszterlány is a papfiuból és svájci kéjutazásra megy. Mindez egy képviselőválasztás izgalmai közepette történik. Nagyszerű képeket kapunk a választási metódusokról, a falusi polgárságról, a román falu kulturális helyzetéről, stb. De mindezek ideológiai lényege mégis az, hogy „Kedves Marcus, apádnak igaza van: Bármit is tennél, te zsidó maradsz. Apámnak is igaza van: Bármit is tennék, én papfiu maradok.“ Hiábavaló törekvés változtatni a dolgon, ugyse lehet. Ez az értelem és célja a regénynek. Látszólagos radikalizmus, a valóságban regresszivitás.

Sokkal kevesebb írói készséggel íródott, de problémái központi természetű és leleplezéseinek jelentősége következtében lenyűgözőbb *Cezar Petrescu: Aurul Negru* (Fekete Arany) c. könyvé, a román petróleum-

regénye. Az arany u. i. ez a fekete, nehéz illatu, vastag folyadék, amely a Prahova völgyében fakad és kátrányos, füstös fűrotornyain keresztül a nemzetközi finánckapitalizmus szipolyozza ki az országot. A petróleum a román politika tengelye. Körülötte forog nyiltan, vagy burkoltan a nagy nemzetközi harc, körülötte a román politikai pártok küzdelme. Cezar Petrescu regényében felvonulnak előttünk a parlamentarizmus alakjai elváltoztatott nevekkal, de tisztán kivehetők, lelepleződik a demokrácia kulisszái mögött meghuzódó fináncfölte minden machinációja. A háttérben fűrotornyok magaslanak s vidékek emelkednek a gazdaság tetőpontjára vagy zuhannak a pusztulásba, emberi életek törnek derékben a „fekete arany“ örjítő áramlása nyomán. Viszont azért az *Aurul Negru* nem munkásregény. Nem a petróleumrabszolgák életét, hanem csak azt a részt tárgyalja, amit a polgárság maga közt intéz el. S mint ilyen lenyűgöző, a jelen problémáinak a regénye.

Petre Bellu: Apărarea are cuvântul (A védelemé a szó) című regénye az ötvenezredik példányánál tart. *Panait Istrati* irt előszót hozzá, kiemelve az író és kiadókat, anélkül, hogy elragadtatása okát kellően megmagyarázná. Tény csak annyi, hogy a regény szokatlanul szuggesztív, s a francia irodalmi stílustól mentes. Tárnya egyedülálló a román irodalomban: a törvénytelen gyermek problémája. A cselekmény eleinte reális, egy bordélyházban nevelkedő gyermek históriája, a társadalom kivetettjeinek szürke, kilátástalan, spermaszagú élete, a polgári nemi morál kettőssége sötét művészi erővel ábrázolva. Később azonban kalandos történetek felé kanyarodik el a cselekmény. A törvénytelen fiu bosszút áll apján, akit véletlenül fellel. Apja öngyilkos lesz, de hibáját jóváteendő, fattyu fiára hagyja hatalmas földbirtokát. Tolsztoji közösgazdálkodás következik a bojár és a parasztok között. Családi bonyodalmak. Lánya meztagsadja, mikor megtudja, hogy törvénytelen, bordélyházi gyermek. Gyilkosság. A valószínűtlen bonyodalmak során is végigkíséri azonban a hőst a törvénytelen gyermek — prostituált anyával súlyosbított — kivetettsége. A könyv nem kutatja az okokat, (ha néhány ottfelejtett sorból következtetni is lehet arra, hogy írója tisztában van velük.) Megoldást se ajánl. Sőt még csak nem is ma, hanem a háborút megelőző és közvetlenül követő években játszik. Azáltal azonban, hogy oly bátran érinti a nemi erkölcs kérdését, értéke — mint társadalmi regényé — nyilvánvaló.

A romániai zsidók életére és viszonyaira vet világosságot *I. Peltz: Calea Văcărești* c. regényében.* Közel egymillió zsidó él Romániában. Az antiszemita szerint csupa gazdag uzsorás, a valóságban főtömegei (a beszarábiai és moldvai zsidók) koldusszegény, máról-holnapra tengődő existenciák. A Calea Văcărești sötét, sivár félhomályban vonultatja fel a gettó alakjait. Részleteiben művészi erővel elevenedik meg a zsidó kispolgárok ezreinek mindennapi közelharca a nyomor hullámaival. Éhbérékért éjjel-nappal varrógép fölé görnyedő tüdővésztes anyák, epileptikus gyermekek, szélhámosok, ügynökök, vásári komédiások, uccalányok és a gettó kispolgárainak világa elevenedik meg, de mindez lassu tempóban, szinte cselekmény nélkül. A Calea Văcărești valójában nem is regény, hanem festmények egymásmellé állított végtelen sora. Viszont mégis regénynek készült, s ezért a festmény összpontositottsága hiányzik belőle. Hasonlóképp csak itt-ott tűnik elő a homályból valami, ami a nyomor társadalmi okaira vall, s ez is oly halványan, hogy az olvasót könnyen a „zsidó hontalanság“ cionista ideológiájához közelíti. Csak az utolsó-előtti fejezetekben élénkül fel a tempó, a háború és az azt követő szociális erjedés tulságosan lerövidített fejezeteiben, hogy aztán minden visszahulljon az előbbi idegölön vontatott — Peltz szerint — társadalmunktól

elszigetelt gettóba. Sem ok, sem mozgás, sem kiút. Ami történés van, csak látszat. Peltz időtlennek és történelem nélkülinek rajzolja a bucuristii gettót. A zsidó kispolgári nyomort meg lehet ismerni könyvéből, de a társadalmi valóságot nem.

Az ismertetett regények az új társadalmi irányzat reprezentatív művei. Munteanu, I. Teodoreanu, Margareta Moldovan, vagy C. Petrescu, Cocea és Peltz újabb írásaival helyszüke miatt nem foglalkozhatunk. Cocea *Pentr'un petec de negreată* (Egy fekete folt miatt) c. regényéről csupán annyit emlitsünk meg, hogy siker dolgában messze a Szolgafi mögött maradt, Peltz *Foc în Hanul cu Tei* (Tűz a hársakhoz címzett fogadóban) c. regényéről pedig azt, hogyha cselekménye az előbb ismertetett regényéhez képest meg is élénkül, a környezet és a meglátás ugyanaz a kispolgári, mint az előbbiben. Különben érvényes ez az összes mai román társadalmi regényekre. Az új irányzat magán viseli írói társadalmi helyzetének bélyegét. Minden rutin, írói készség és emberi érzés ellenére kispolgári és középosztálybeli intellektuel-írók írásai ezek, akik ugyan már felismerték helyzetük tarthatatlanságát, de az egész és az összes értelmek átfogására még nem értek meg. Egész osztályrétegek idegenek előttük. A román parasztság és munkásság életét, helyzetét egyikük sem írja. Nincs az új román társadalmi regények közt — egyetlen romantikus, primitív intellektuelírás kivételével — egy ténylegesen munkás- vagy paraszt-tárgyu sem s ez azt jelenti, hogy a történések szemügyrevételében mindegyiknél hiányzik a helyes társadalmi logikához egy láncszem.

Visszont a mai román irodalom teljességében ezek a regények mégis különleges helyet foglalnak el, ami a társadalmi regény mivoltukat illeti. Ne feledjük el, hogy a hivatalos irodalom mereven visszautasítja az irodalmi haladásnak ezt az irányzatát; látja hogy a tömegek új ideológia utáni vágyának jelentkezése ez irodalmi síkon.

Bálint István

* Megjelent magyarul is a Pharos könyvkiadó kiadásában, Kolozsvárt.

EGY ANGOL TANÍTÓ MITHOLÓGIÁJA.* J. C. Powys, Wolf Solent című regénye egyike az utóbbi évek legmegdöbbentőbb és leggroteszkebb irodalmi revelációinak. A regénynek voltaképp' csak egyetlen hőse van: Wolf Solent. Szerepelnek benne más emberek is, de csak annyiban élnek, járnak, csálnak vagy ölnek, amennyiben Solent észreveszi őket. Powys, az író köyvtáros és tanító volt. Wolf Solent is tanító és köyvtáros. Nyilvánvalóan önrégényről van szó. Másképp el se képzelhető a szolipszizmusnak az a mértéke, amely a műben kifejeződik. A cselekmény tulajdonképpen nem fontos. Wolf Solent vidékre megy, hogy egy perverz öreg márkinak pornográfikus helyi történelme megszerkesztésében segítkezzen. Közben állást kap a szomszéd kisváros iskolájában, elvesz egy lányt feleségül, aki szépen tud fütyülni, beleszeret egy másik lányba, kielégítetlen felesége megcsalja és életilluziója szétfoszlik. 1100 oldal. De nem a cselekmény fontos, hanem az impressziók. Wolf Solentet állandóan impressziók érik. Érzi, hogy a felesége megcsalja, hazasiét, de nem nyit be azonnal az ajtón. Előbb impressziók érik: egy levélke furcsa görbülése, tehéntrágya szaga vagy disznórőfögés. A benyomás azonban nem elég: előbb fel is kell dolgozni és el kell raktározni. Aztán nyit be.

Joyce az Ulyssesben egy normális, szürke ember Odysseiáját rajzolja meg, nem kevésbé terjedelmesen és talán nem is kevésbé unalmasan. De Powys nem normális szürke embert rajzol. Hanem egy bizarr szörnyetget, akinek mániája, hogy impresszióit állandóan definiálja. Mindennek, ami történik, csak az a célja, hogy szellemében megrögzitse" — mondja